

საარქივო ეთნოგრაფიული მასალები

რუსუდან ხარაძე

სვანეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია 1945 წელი (ეთნოგრაფიული მასალები)

ზემო სვანეთის რაიონის დასახლებულ ადგილების სია.
1937 წელი.

კომლთა რაოდენობა

I. უშგულის სასოფლო საბჭო

1. ზესხვა 10კ., 2. ცანა 18, 3. ეიბიანი 25, 4. ჩეიბიანი 10, 5. ჩაჯაში 22, 6. მურემელი 33.

II. კალის სასოფლო საბჭო

7. ხაღდე 22, 8. იფრალი 12, 9. ვიჩნაში 19, 10. ხე-აგრაი 9, 11. დავბერი 13, 12. ლალხორი 8.

III. იფარის სასოფლო საბჭო

13. ჰადიში 39, 14. ბოგრეში 16, 15. წვირმი 65, 16. ელი 35, 17. ნაკ-იფარი 38, 18. ზეგანი 34.

IV. მულახის სასოფლო საბჭო

19. ეაბეში 24, 20. ცაღდაში { მუქალი 14, 21. ჩვაბიანი 36, 22. ჭოღლაში 45, 23. უამუში 18, 24. ლახირი 36, 25. არცხელი 29, 26. მურშკელი 19, 27. ზარდლაში 23, 28. დეებრა 20.

V. მესტიის სასოფლო საბჭო

29. ლანჩვალი 72, 30. სეტი 141, 31. დეხთაგი 24, 32. ლაღამი 17.

VI. ღენჯერის სასოფლო საბჭო

33. ნესგუნი 42, 34. ლაშთხვერი 28, 35. ქაშვეთი 24, 36. ლემსია (კაიერი შედის ლემსიაში) 32, 37. სოლი 14.

VII. ლატალის სასოფლო საბჭო

38. ენაში 51, 39. იფხი (იფხი, ლეშუკ, სიდიახორი) 40, 40.
მაცხოვარიში 40, 41. კვანჭიანარი 20,
42. ლახუშტი 23, 43. ლაპილი 13.

VIII. ბენოს სასოფლო საბჭო

44. ჭკიდანარი 10, 45. დოლი იგივე დოლასუფ 24, 46.
უშხუანარი 37, 47. ნაშოქოლდი 6, 48.
ჭოხულდი 12, 49. ბაგვდანარი 5, 50. გული 8, 51. მაზერი
42, 52. ტყეში 8, 53. ქართვენი 18.

IX. ცხუმარის სასოფლო საბჭო

54. სეიფი 36, 55. დეებალდი 11, 56. ტეიბერი 9, 57.
ლეზგარა 11, 58. მაგარდელი 8, 59.
ლაბსყალდი 8.

X. ეცერის სასოფლო საბჭო

60. ბარში 30, 61. ჭელირი (შედის მასშივე ქურაში) 29,
62. ისკარი (ფხუტრერი და უღვალი) 34, 63. ლანტელი
(ლადრერი, ლაშხრაშ და ცალანარ) 28, 64. ჰეპუთი 16, 65.
კალაში-გვალდერი 16, 66. უსგერი
4.

XI. ფარის სასოფლო საბჭო

67. ფარი 24, 68. ზ. ღაპა 10, 69. ქვედა ღაპა 7, 70. კაცხი 10,
71. სეიფი 5, 72. ლამხერი 4, 73.
დეშტერი (შედის ს. თოლელი) 11, 74. ლაყერი
4, 75. ხოსრარი 4, 76. ყვანა 4.

XII. ლახამულის სასოფლო საბჭო

77. ქვედა ლახამულა 21, 78. ზედა ლახამულა 6, 79.
შდიხირი 3, 80. დიზი 8, 81.
ქვედა იფარი 12, 82. ხელრა 8.

XIII. ჩუბე ხევის სასოფლო საბჭო

83. თაერალი 15, 84. ხერხეაში 5, 85. ნაკრა 22, 86. ცალერი
12, 87. ლაშხრაში 10, 88.
ჩუბარკინხულაში 8.

XIV. ჭეიბერის სასოფლო საბჭო

89. სგურიში 22, 90. ყარი 21, 91. ზემო მარდი 22, 92. ქვედა
მარდი 16, 93. ლენფერი 13, 94.
დევრა 5, 95. ლარილარი 11, 96. ლეკალმახი 11, 97. ლახამი
23.

XV. (ძველი ლენხერის) ხაიშის სასოფლო საბჭო

98. ხაიში 32, 99. ვედი 26, 100. ჯორკვალი 8, 101. ქედალი 7, 102. ლახანი 5, 103. იდლიანი 45, 104. სკორმეთი 15, 105. ციცხვარი 4, 106. ნანოქორვალი 4, 107. წვირმინდი 11, 108. ტობარი 9, 109. ბარჯა-თოთანი 6.

სვანეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია 1944 წ.

ეცერი.

ეცერ

I. ნესგა სოფელ

1. ისკარ (მდ. კედრულას დახმარს შუა), ფსუტრერ (კედრულას და ხუნის შუა), უღუალ (დახმარსა და მაღალს ტიბრას შუა).

II. ჩუაბე ეცერ

2. ლანტელ (დახმარსა და კედრულას შუა), ლაშხრერ (კედრულას მარცხნივ),

3. ცალანარ (კედრულას მარჯვნივ), ლადრერ (კედრ ლას მარჯვნივ და მარცხნივ)

III. შაბე ეცერ

4. ბარში (კედრ ლას და დახშ შუა), სუით (კედრ ლას მარცხ.), ჭელირ (კედრ. მარცხ.), ქურაშ (და მ. მარცხ.)

III. კალაშ

5. შაბე კალაშ } (ენგურსა და დახმარს შუა), ჩუაბე კალაშ }, გ ალდერ (ენგურის გადაღმა).

6. V შებუდ

(დასავლეთით და შარი აღმ. კედრულა).

7. VI. უსგუირ

(უსგუირის ლიც, რომელიც შემდეგ უერთდება ხუმფრერიშ ლიცს).

7.2

ეცერი სოფელ

1. ჭელირ: შიბე ჭელირ, სუიფ, ქურაშ.

პაკელან = 8 ქ. - ქორი - სვანურედ: სახლი, გუჯეჯიან = 9 ქ. აფრასიძე = 1 ქ.

(გადმოსახლებულია სუიფიდან)

2. სუიფ 3. ქურაშ 4. ბარში

აფრასიძე = 8ქ. ხორგუანი = 9ქ. გურჩიანი = 26 ქ.

1. ისკარ

გერლიან = 28 ქ. საბანიძე = 4 ქ.

2. ფხუტრერ

უმფრიან = 2 ქ. ქანცლიან = 2 ქ. გურჩიან = 3 ქ.

3. უღვალ

უმფრიან = 2 ქ.

4. ცალანარ

გაზდელიან = 3 ქ. ცალან = 2 ქ.

5. ღანტელ

პაკელიან = 5 ქ. გურჩიან = 3 ქ. კატშან = 2 ქ.

6. ღაშხრერ

ჩარკვიან = 1 ქ. კორძაია = 1 ქ. არღვლიან = 2 ქ.

7. ღადრერ

აფრასიძე = 2 ქ. ცალან = 1 ქ. სტეფლიან = 2 ქ. ჩარკვიან = 2 ქ. პაკელიან = 5 ქ.

8. კალაშ

მურღვლიან = 7 ქ. ჩხეტიან = 7 ქ. ნარსაიძე = 1 ქ.

9. გუაღდერ

ჩხეტიან = 2 ქ. მურღულიან = 1 ქ. ჩხუმიან = 1 ქ. ხაბულიან = 1 ქ.

14. ჰებუდ

სუბელიან = 20 ქ. ფარჯველიან = 1 ქ. უსგვირ გურჩიან = 3 ქ. გუჯეჯიან = 1 ქ.

6. ეცერის, სოფ. ჭელირისა და სუიფ-ის სათიბები

1. მუბარ-აფრასიძე, პაკელიან, 2. ღაყუმბერ-გუჯეჯიან, აფრასიძე 3. ჰუყარ-გუჯეჯიან

4. დელირ-გუჯეჯიან (ეხლა აფრასიძეებს ეკუთვნის) 5. უნხ იშ-გუჯეჯიან 6. უამილაშ-პაკელიან 7.

ტემთერ-გუჯეჯიან 8. ხურილარ-გუჯეჯიან

9. ეცერის, სოფ. ღადრერის სათიბები

1. ჟიბე ღარა

2. ჩუბე ღარა აფრასიძე - აფრაიშერ, 3. ჭიბარ,

4. ლექართა = აფრაიშერ, ცალან, ჩარკვიან, 5. გ. ირმელიდ = ცალან, პაკელიან, 6. მაგაბელაშ = პაკელიან, 7. ნაკარ = პაკელიან, ჩარკვიან, 8. ჭოღარ = აფრასიძე, 9. ზაგრად = აფრასიძე, პაკელიან, 10. კანა = აფრასიძე, პაკელიან.

24. ფხოტრერი

გიორგი ბესარიონის ძე უნფრიანი

[21 წ. საშუალო განათლებით]

ფხოტრა თარგლეზერ

ამ ეკლესიას ირგვლივ ჰქონია შემორტყმული გალავანი, ხოლო როცა მოხდა თათართა შემოსევა სვანეთში, მაშინ მათ დაუნგრევიათ, რაც ეკლესიები ყოფილა და ეკლესიების გალავნებს, როცა მისულან ფხოტრა თარგლეზერში, მაშინ მის გარშემო შემორტყმული გალავანიც დაუნგრევიათ, ამ დროს მათ ყველას თვალი დაბნელებიათ და ეკლესია ვეღარ დაუნგრევიათ. თითონ კი სიბრძავეს გამო გზას ასცდენიან და სვიმ ზაგარის მიმართულებით წასულან. იქ განჩერებულან. ამ დროს მათ წინააღმდეგ გამოსულა ჯარი სვანეთისა. თათრებს კაჟიანი თოფი ჰქონიათ – კირანკო და ამიტომ სვანები მათ ვერ ერეოდნენ იერიშით ვეღარ მიდიოდნენ. ტყვიისაგან თავის დასაცავად სვანებს გაუკეთებიათ წკნელისაგან შეკრული კონები ლენხრი, ის წინ დაუჭერიათ და ტყვია იმაში ვერ ატანდა. ამრიგად სვანები ზემოთ ზაგ რ-ზე ასულან. ერთ-ერთი ასეთი შეტაკების დროს თურქი ხმლით გამოჰკიდებია უმფრიანების უფროსს ბაბდის, ამ დროს გერლიანების მ თხუმს ბუღდას აუღია თეთრი ბროლის ქვა და შიგ გულში უსვრია თურქისათვის და ამით გადარჩენილა.

ჯვინელ ჰარაკ-ს ეძახიან ასეთ გადმოცემებს. ჰარაკს ახალგაზრდებს უფრო იმ შემთხვევაში გადასცემენ, როდესაც ჰკუას არიგებენ და იმის დასასაბუთებლადაც მოყავთ, რომ მართლაც ასე უნდა მოიქცეს, მაგალითად, ჰარაკს მოუყვანენ.

25. ფხოტრერის სათიბები

ღარნილაშ – უმფრიანების და ქანცლიანების, ღეშგმარ – უმფრიანების, ქანცლიანების და გურნიანების, ლაფუშანი – უმფრიანების, ლაშშულდ – ქანცლიანების, გურნიანების რობ – გურნიანების, კათხ – უმფრიანების, კურტი – ქანცლიანების, გურნიანების, როკბანარ – უმფრიანების

ფარის სათიბები
თხუმიშ – ვიბლიანების

ღემანდარ – ვიბლიანების, ცალანების, აფრასიძეების, მიტრასნამოლი (ეს ტოპონიმი შეკვლომითაა? – რედ.) – ვიბლიანების, კურტი – ვიბლიანების.

ფარი\ფარიშ სოფელ

I. ღუჭაშ უბან ჟაბე ღუჭა ჩვაბე ღუჭა

II. კაცხ აბან კაცხ სუიფ

III. ღემდერ აბან ემდერ ხოსრარ ღაყვრი ფალედ ქუთორიშ

IV. ფარიშ აბან ფარი ზაგარ ღამხერ

ფარის სოფელი 36.

ჟაბე ღუჭა = წულკიანარ, ცალანარ ჩუაბე ღუჭა = დადეშკელიან, აფრასიძე, წულკიანარ, ჩხეტიან ღამხერ = დევდერიან, ნარსავიძე კაცხ = გადრან, ჩხეტიან ღემდერ = ჩხვიმიან, ჯაჭკელიან, აფრასიძე, რეხესიძე, ცალან სუიფ = ჩხეტიან ზაგარ = მიქიან არ = ნარსავიძე, რეხესიძე, აფრასიძე, იბლიან, წულკიან, ცალან

წყლები და მდინარეები

რიენ (ენგური) / ჟაბე და ჩუაბე ღ ჰა-ში, ტვიბრა = ფარიშ ცალა, ღემდრულა = ღემდერში, ტვიბრა = ს იფში

ცხუმარი

ცუუმარი სოფელ ცხუმარ

I. სუიფ არღელიან = 27 ქ. ჯაჭკელიან = 8 ქ. შამფრიან = 1 ქ. გურნიან = 1 ქ.

II. ღუებალდ გერლიან = 12 ქ.

III. მაგარდელი მილდიან = 1 ქ. სუბელიან = 1 ქ.

IV. ტვიბერი ქალდან = 10 ქ. გოშუან = 1 ქ.

V. ღეზგარა საღლიან = 11 ქ.

VI. ღაფსყაღდ გუგუსიან = 7 ქ. თამლიან = 1 ქ.

VII. უცერაშ

ღატლი: ენაშ 2. მაცხ არიშ 3. კვანჭიანარ 4. იფხ 5.

ღემშუკ 6. სიდიანარ 7. ღახუშტ 8. ღაჰილ

ღატლი, სოფ. ენაშ

შავხან პირის ძე ფარჯიან 107 წ.

ღატლის სახელწოდების შესახებ. ღულტინე = გაღეწვა; ყველას ჯობნიდა ღატლი, ყველას მომრევი და გამღეწი იყო. პირველად ენაში და მაცხვარიში დასახლებულა. ღაჰილი და ღახუშტი შემდგეაა დასახლებული. თავდაპირველად ამ ადგილს მთლიანად ღატლი რქმევი

და მხოლოდ შემდეგ ეკლესიების აშენების შემდეგ, დაერქვა ცალკეულ სოფლებს სახელები, როგორც მაგალითად ენაში, რომელიც ენაშის ეკლესიის სახელიდან მომდინარეობს.

მესტია I. ღვხთაგ უბე ღვხთაგ ჩუბე ღვხთაგ;

II. სეტი ეჩხან ტაფ ამხან ტაფ სენაკ ნესგა ბან

III. ლანჩვალ მარგიანარ ეობე ლანჩვალ ჩუბე ლანჩვალ

IV. ლაღამ

წყლები: მესტია ჭალა, ღვხთაგა ტვიბ, ლაღამა ტვიბ, მარგიანლე სარაგ, ლანჩვარე სარაგ.

მესტიის სათიბების სახელები:

- ზარგაშ – ლანჩვალ (რატიანი, ფალიანი), 2. მურგვალ – ლანჩ ალ (რატიანი), 3. მირგულიან – ლანჩვალ (ფალიანი), 4. ლიჭადი – სეტი (ნიგურიანი), 5. საუზუგ – ლანჩვალ (ფალიანი), 6. იფდერ – სეტი (ფალიანი, ჩართოლანი, ჯაფარიძე, რატიანი), 7. ღვეტირჭალ – ლანჩუალ (რატიანი, ფალიანი, ხერგიანი), 8. რუკალ – ლანჩუალ (ფალიანი)
- 9. დაბიერ = სეტი (ნაკან, ხერგიანი, მარგიანი), 10. ღვენჯარ = სეტი (ნაკან, ხერგიანი, ჩართოლანი), 11. ჰაწალ = სეტი (ფალიანი, ჩართოლანი, რატიანი, ჯაფარიძე), ღვენჯერი (გულედანი, უდესიანი), 12. ლაღაღაშ = სეტი (ნიგ რიანები, 13. შუმღვი = სეტი (ნიგ რიანები, ფალიანები), 14. ისგილდ = ლანჩუალ (ფალიანი, ნიგურიანი, ნაკან), 15. ნაჯად = ლანჩუალ (მარგიანი), ღვხთაგ (ჩართოლანი).

გულისხმობდა ჩენილთა, ცალკეული ხეების წარმომადგენელთა სახით შეკრებას „ხეჩენილნი კაცნი შეიყარა“. გვხვდება ჩვენ ტექსტებში ამ საკითხთან დაკავშირებით ასეთი გამოთქმაც: „შევიყარენით სრულიად სუანთ ჩენილები“ და სხვა.

აღნიშნული ტექსტების მიხედვით, ერთობლივი ხევი ლალვერსა და უშქულს შუა მდებარე, გაიყოფება ზემო და ქვემო ხევად. ასე მაგალითად ერთერთ დოკუმენტში ნათქვამია.

მულახი

2.8 მულახ, სოფ. ჭოლაშ, არსენ ჯაჭვლიანი 24 წ.

მულახის სოფლები:

უბბეშ, ცალღაშ, ჩუაბიან-მუჟალ

ჭოლაშ, უამიშ, ლახირ, არცხელ, მურშეალ, ღუებრა, ზარდლ შ.

სუიმრა, ბალინუი

მულახში გამოცხადებულთა სია: ანტონ ნავერიანი – ღუებრა, დავით მალას ძე მარგიანი – ზარდაშ, აკოფა მარგიანი – არცხელიდან, დავით ზურაბიან – ცალდაშიდან, დავით მარგიან – ჩუაბიანიდან, იემზა გუჯაჯიან – ჭოლაშიდან, ანტონ ნავერიან – ღუემრიდან, გიორგი მარგიანი – არცხელიდან.

ლატალში გამოცხადებულთა სია: აბი ფარჯიან – იენაშიდან, ნესტორ კვანჭიან – კუანჭიანარიდან, დავით წერედიან – ენაშიდან, ლეშუკში – ესა ივენიან, იფხში – იანე გვიჯიან, მაცხვარიშ – გიორგი გირგვლიან.

ჩარკვიან –, სიდიან + კ.ს., აბდელან – [აბდულა კ.ს.], ხვინთელან + კ.ს., ფირცხელან + კ.ს., ასუმბან + კ.ს., ჩამგელიან ++კ.ს., წერედიან – პაკელან + პაკან კ.ს., შარგიან + კ.ს., თამლიან + კ.ს., კვანჭიან + კ.ს., ფარჯიან + კ.ს., ივენიან – გვიჯიან + კ.ს., ნანსყან + კ.ს.

1. ფიფიშა, 2. ქაუზა შა, 3. უზანშა, 4. ბედანშა, 5. ბაკაშა, 6. აბრამშა.

1. ტვიბჩაშერ, 2. დათუარ, ეზაშა

გირგვლიანების გვარის შესახებ გადმოცემა. გურიიდან მოსულა ერთი კაცი სახელად გირგვლან და დასახლებულა მაცხვარიშში და მათი, მისი შთამომავლობაა მთლიანად მთელი გირგვლიანარ.

ხეე ბედნიერი, სუიმრას სასარგებლოდ ბეგრედა, რადგანაც სუიმრა-ს ჭამა და რჩენა ჭირდებოდა.

სანყური მუშმე – მესანყვირე

სვიმან//სვიმრა გაირკვეს

ჩეგუმი – მიწის

გარდაუხაძე (სიც!) – ლაშქრის

წვირმი, პირობა ერთად ბრძოლისა;

იფარი, კალა, ლ თნე დოკუმენტები – ჰადიში – ბეგარა მიწაზე დასახლების, ლ თნე დოკუმენტები – მუჟალი – ბეგარა ხარით რატომ?, ჩოლერი – ბეგარა ლაშქრობაში დახმარების გაწევის გამო; ჩეგუმი – მიწაზე დასახლების გამო დადებული ბეგარა.

ლუთნე: წვირში, იფარი, კალა, პადიში, მუჟალი;

ბეჰრ: ბეჰრ, მუჟალი, ჩეგემი, ჩოლური, ჭიორა, ცაგერი, ლუხ ანუ; **დამოკიდებულება:** დასახლების გამო: - ?, მიწის მიცემის გამო, ლაშქრობაში დახმარების გამო;

მეორე მნიშვნელობა ხევ -ისა, მთელი ზემო სვანეთის გაერთიანების შესატყვისია, რომელიც გარკვეულ ისტორიულ მონაკვეთზე უკვე ბალს ზემო ნაწილით უნდა განსაზღვრულიყო.

ხევის საზოგადოებრივ ცხოვრებას ხელმძღვანელობდნენ ხალხის მიერ არჩეული და სვანეთის საერთო კრების ხევობ-ის მიერ დამტკიცებული ლუთიშ მაროლ.

ხევის სამხედრო ძალას ე.წ. სუიმრა წარმოადგენდა, რომელიც ერთ დროს სვანეთის ხალხური სამართლის განმსაზღვრელი და გამტარებელიც იყო.

ს იმრას მოქმედებას უკავშირდება აგრეთვე სვანეთში არსებული საინტერესო წესი ბეგრობისა ლუთნე. ლ თნეს სხვადასხვა სახელებიდან ყურადღების ღირსია მაგალითად, სვანების მიერ თავის მეზობლებზე დადებული ბერუიშ ჯიმი ბეგარ – მარილისა.

1937 წ. სოფლის საბჭოთა სიები უცვლელია, გარდა ახლად მიმატებული სასოფლო საბჭოსი – იალბუზის სოფლის საბჭო.

იალბუზის სასოფლო საბჭო შესდგება შემდეგი სოფლებისაგან: თერსკოლი, ითკოლი, ბაიდაევი (ბაიდაშერ) – აქ დაასახლეს ბარშელები, გურჩიანები, პირველი სოფელია თანდის ქვემოთ. თეგუნეკლი (თეგენიკი) – ბაიდაშერის ქვემოთაა, ნალჩიკისკენ. აქ შერეულად ცხოვრობდნენ ბენოელები და უბარ. გაგიში (გაგიშ – შერეულად აქაც). ელბრუსი, ზედა-ჯაბურთალა, ქვედა ჯაბურთალა, გუბასანი, კიზგენი, ქურგუსი.

ქალეთიშ მარე = ჩენილნი, არჩეულნი

ჩუბე შვან = ქვემო სვანეთი. ეიბე შვან = ზემო სვანეთი

მურგვალ შვან = მთელი სვანეთი (ზემო სვანეთის მნიშვნელობით)

უშგულ კაცხი, ლექვა ლალვერდ//ლანვერ

ხერისტავ, რომელია ეს ლაილის ევი?

სახელწოდება ლასკარისა

კახბერიძე

რატიანი, ნიგვარიანი, ფალიანი, ჯაჭკელიანი

სეტელშერა.სამხუბ. შვილობილად გახდომა. შეყრილობა ხევისადმი, ქისიმბურ

1. უშგული 2. კალა 3. იფარი 4. მულახი (მუჟალი) 5. მესტია 6. ლენჯერი 7. ლატალი

8. ბეჩო 9. ცხუმარი 10. ეცერი 11. ფარი 12. ლახამული 13. ჩუბეხევი 14. ჭებიერი 15. ლენხურა ანუ ხაიში

დივანბეგობა. პირველი ნიკაის დროშა, პირველი რომ გატეხეს სვანეთი მაშინ ყოფილა დივანბეგი მურზაყან ჯაფარიძე, ის ატარებდა მესტიას რაც ჭირდებოდა. იმას ჰყავდა თავისი დაყენებული კაცები, რომლებსაც „ხელისტავ“ ერქვა. ხელისტავეებს სოფელი ირჩევდა. სოფლობას გამართავდნენ. სოფლობაზე ყველა სრულწლოვანი მამაკაცი წავიდოდა. დივანბეგი სოფელს სოფლობის ამბავს ხელისტავეების საშუალებით აგებინებდა. „მუხარ სოფლობ“ = ხვალ სოფლობაა. სამყვირით გაგებინება მხოლოდ მულახში იცოდნენ. „იარ გეაუ მარე ხელისთავარ ალთიშე“ დაიძახებდნენ = სახლს ეს გირჩიოთ ის აგირჩიოთ. ხანდახან ისე იყო რომ თემიდან ათ კაცს აირჩევდნენ სოფლობაზე და ისინი გაარჩევდნენ ვინ იქნებოდა ხერსტავ თუ ხელისთავ. ხმის უმეტესობით წავებულა ზოგჯერ.

„ხერისტავკ მუთჩი“ – ერისთავების ამრჩევი.

სოფლობ – მართავდნენ, როდესაც სოფლის რაიმე სადავო საცილო საქმე იქნებოდა: ყანის საქმე ან საძოვარის საქმე, ტყის საქმე. ტყე სამხუბ-ისა. სათიბიც აქვს სამხუბ-ს ერთად, მაგრამ იმისთანაა, რომ სოფლისაა. ყანა კომლობაზე იყო. ყანას თუ საქონელი გააფუჭებდა, ქურდობაზე.

რაჭიდან მეიყვანა ჩართოლანმა ორი კაცი ჯაფარიძე, დოქა ჩართოლანმა. ჯაფარიძეებს ერთს ერქვა გიორგი, მეორეს ერქვა ვიხთანგი.

აბრეგი ყოფილა ეს ორი კაცი, იქ ვერ გამოიხენდნენ თავს და წამოიყვანა და დაასახლა ლეხთავის თავში. იქ

ააშენეს ეკლესია. ეკლესია მუწფა თითონ მოიფიქრა. ააშენა პატარა საყდარი, ეხლაც ქვია ის სალოცავი. კაცისა და საქონლის დასარჩენი. ამის შემდეგ ძმები გამოყვნენ. ერთი იქ დარჩა და მეორე სეტში ჩამოვიდა.

სვიმრა მხოლოდ არის ლახირი სვიმრა, მხოლოდ და მხოლოდ მულახის ერთერთ სოფელში ლახირში, სხვაგან არსად არ არის, სალაშქროთ შეკრებილ ახალგაზრდობას ეწოდება.

ლამპრალე ლადასე ანუ იყო დიდი მინდიას ლამპრობუი.

ეკლესიის წინ, სადაც იკრიბებოდა მთელი მესტია, მარტო მესტია, რომ შეიკრიბებოდა, ამას სოფლობ ეწოდებოდა. „ლადი სოფლობლი ლამპრალ ლადასგუი“ – დღეს სოფლობაა ლამპრალის ადგილში. „ლინზორალ“ – ასეც იტყოდნენ. **სოფელ ინზორალ ხევ ინზორალ ხევ ღუზორალ** = შეკრებილთა ხევ სოფელი ღოთიშ მარა (სოფლის არჩეული კაცი) მესტიას ასეთი ერთი ქანდარ ხაირა ბანე ტუიბიშ ღიც ფეტვ რარიშ ღიც

ეცერი. ისკარი

მიხეილ გერლიანი სოფ. საბჭოს თავმჯდომარე 41 წ.

სიმონ აფრასიძე პარტოროგი 29 წ.

1. ჭელირა<<< უბე ჭელირ, სუიფ, ქურაშ პაკელიანი = 8 ქ. გუჯეჯიანი = 9 ქ. აფრასიძე = 1 ქ. (გადმოსახლებულია სვიფიდან)

2. სუიფი აფრასიძე = 8 ქ.

ჭელირ: სუიფ, ქურაშ კედრილა გამოჰყოფს ჭელირში სუიფს, სუიფს ჭელირის ნაწილად თელიან, ქურაშს გამოჰყოფს დახშარი.

3. ქურაში: ხორგუანი = 9

4. ბარში გურნიანი = 26 ქ.

ბარში კედრილას და დახშარს შუა ჩვაბე ეცერ ლანტელი ლაშხრერი ცალანარ

5. ისკარი გერლიანი = 28 ქ. საბანიძე = 4 ქ.

ისკარი: კედრილას და დახშარს შუა ფხატჩერ, ტაგარ, უზნარ, გუდიარ, უღვალ, – ისკარ

6. ფხუტრერი უმფრიან = 2 ქ. ქანცლიანი = 2 ქ. გურნიანი = 3 ქ.

[კედრლას მარჯვნივ, დასაველეთით კედლირასი]

7. უღვალ უმფორიან = 2 ქ. [დახშარის აღმოსაველეთით უღვალ] [ფხოტრერ, უღვალ და ისკარ = ნენსე შს - ფალ] პაკილიანი = 5 ქ.

8. ცალანარ (?) გაზდელიანი = 3 ქ. ცალანი = 2 ქ. (კედლურას მარჯვნივ)

9. ლანტელი პაკილიანი = 5 ქ. გურნიანი = 3 ქ. კატშანი = 2 ქ.

(დახშარსა და კედლურს (კალაშ) შუა)

10. ლაშხრერი ჩარკვიან = 1 ქ. კორძია = 1 ქ. არდელიან = 2 ქ.

[დახშარი აღმ. კედრულა დასაველ.]

11. ლადრერ კედრულა/აფრასიდე = 2 ქ. ცალანი = 1 ქ. სტეფლიანი 2 ქ, ჩარკვიანი = 2 ქ.

12. კალაშ მურდელიანი = 7 ქ. ჩხეტიანი = 7 ქ. ნარსავიდე = 1 ქ. (ინგურსა და დახშარს შუა)

13. გეაღდერი ჩხეტიანი = 2 მურდელიანი = 1 ჩხუმიანი = 1 ხაბულიანი = 1

(ენგურის გადაღმა)

[ენგურს ებახიან ჭალას]

14. ჰებუღა სუბელიანი = 20 ქ. ფარჯველიანი = 1 ქ. (დახშარის დასაველ., აღმოსაველეთით სოლაღარ).

15. უსგვირა გურნიანი = 3 ქ. გუჯეჯიანი = 1 ქ.

ხუმფრერი და უსგვირის ღიც ეს უერთდება ხუმფრერის ღიც. (ხუმფრერიშ ღიც.)

1. ლეხთაგ უიბე ლეხთაგ ჩუბე ლეხთაგ

2. სეტ ეჩხან ტაფ ამხეან ტაფ სინა, ნესგა ბან

3. ლანჩ ალ რგიან რ. უიბე ლანჩ ალ, ჩუბე ლანჩ ალ

4. ლაღამ

მესტია ჭალა ლეხთაგა ტვიბ ლაღამა ტვიბ მარგიანღე სარაგ ლანჩ არე სარაგ

რონთელი ხერგიანი, ანტონ ხერგიანი, - უიბე ლანჩღალ

1. ნესკა სოფელ ისკარ (კედლირას და დახშარს შუა) ფხოტრერ (კედლირას და ხინის შუა) უღვალ (დახშარსა და მალაშ ტ იბრას შუა)

2. ჩუაბე ეცერ ლანტელი (დახშარსა და კედრულას შუა), ლაშხრერი (კედრლას მარცხენა სანაპ.), ცალანარ (მდ. კედრულას მარჯვნივ), ლადრერ (მდ. კედრულას მარჯვნივ და მარცხნივ)

3. შაბე ეცერ ბარში (მდ. კედრულას და დახშარს შუა), სუიფი (მდ. კედრულას მარჯვენა მხ.), ჭელირი (მდ. კედრულას მარცხენა მხ.), ქურაშ (მდ. დახშარი მარცხენა მხარე)

4. კალაშ შაბე კალაშ, ჩვაბე კალაშ (ენგურსა და დახშარს შუა), გვალდერ (ენგურის გადაღმა)

5. ჰებუდ

6. უსგუირი

(დასავ. დახშარ, აღმ. სოლაღირა)

უსგუირი - უსგვირის ლიც, შემდეგ უერთდება ხუმფრერიშ ლიც.-ს (?). ხუმფრერიშ ლიც

ეცერი კედრ ლა და შ რ

სგახიშ მესფელ, ქახიშ მესფელ

ფარიშ სოფელ

ღუჭაშ უბან. შაბე ღუჭა სოფელ, ჩვაბე ღუჭა სოფელ

კაცხ უბან კაცხ სოფელ სუიფ სოფელ

ღემდერ უბან ღემდერ სოფელ, ხოსრარ სოფელ, ლაყერი სოფელ, ფაღედ სოფელ,

(?)ქთრიშ სოფელ.

ფარიშ უბან ფარი სოფელ, ბაგარ სოფელ, ლამხერ სოფელ.

ფარი

1. ნენსგაშ სოფელ ისკარ, უღვალ, ფხტურერ (ელობას არ ურეცია)

2. ჩუაბე ეცერ ლანტელ, ლაშხრერ, ცალანარ, ლადრერ (არ შედის ელობაში)

3. შაბე ეცერ ბარში - (ელობას ვალკე), სუიფი } { ჭელირი } { (ელობას ერთად)

ქურაშ (ელობას ვალკე)

4. კალაშ შაბე კალაშ {} ჩუაბე კალაშ {} (ელობას), გვალდერ - (ვალკე

ებუდ. უსგვირ.

ეცერ ცხუმარი

1. სუიფ 27 ქ. არღვლიან 8 ქ. ჯაჭკვლიან 1 ქ. შამფორიან 1 ქ. გურჩიან
2. ღუებალდ გერლიან (12 ქ.)
3. მაგარდელი მილდიან = 7 სუბელიან = 1
4. ტვიბერი ქალდან = (10) გოშუან = (1)
5. ლეზგარა საღლიან (11)
6. ლაფსყალდ გუგუსიან (7) თამლიან (1)
7. უცხრაშ ჯაჭკვლიან (სვიფიდან) არღვლიანი (სვიფიდან) გერლიან (ღუებალდიდან). არღვლიანი ყამლუდ = სვიფიდან. ჯაჭკვლიანი დიმიტრი = სვიფიდან. არღვლიანი გაღუ = სვიფიდან.

მდინარეები: 1. ხაღრა 2. ქანდირ (ღესგარა ტვიბ)

ბანე ტვიბიშ ლიც 4. ფეტრარიშ ლიც

1. ნესგა სოფელ. ისკარ, ფუხუტრერ, უღვალ.
2. ჩუაბე ეცერ. ლანტელ, ლაშხრერ, ცალანარ, ლადრერ
3. ჟაბე ეცერ

მათე საბანიძე სოფ. ისკარ ეცერი

ელობ (ელიობა)

20 ივლისს (ძვ. სტ.) მოდის ელობ. დილით მოიყრიან თავს ოჯახის უფროსები (ძორ მას შები) თითო ოჯახიდან თითო ისკარი ლამარაშში, იქ იკრიბებიან საერთოდ სასოფლო საქმეებისთვის. აქ ჯერ მოილაპარაკებენ დაადგენენ, რომ არავის ბავშვმა ზარალი არ მიაყენოს არავის, ყანებში არ შევიდეს, ცერცვში არ გადავიდეს, საქონელი, ღორი, ცხენი, ხარი ნამუშევერში, არც სათიბებში, არც ყანებში არ გაუშვას პატრონმა, ვინც გაუშვებს, ის დაჯარიმებული იქნება ძველი ფულით 50 კაპ. ამის ზედამხედველად (ღეთიშ მაროლ) ოთხი კაცი გამოიყვით. ოთხი კაცი იმიტომ, რომ სამი ლასკარ-ია ისკარში, თითო იქიდან და ერთიც უღვალ-იდან, სულ ოთხი კაცი. შემდეგ ხატს გამოასვენებენ ლამარაშიდან და ფიცს მიიღებენ. ერთ კაცს აქვს ხელში ხატი და ის ამბობს: „აშხვ ძარა შილისგა“ ერთ კაცს უკავია ხელში „ხულვა ხატ, ხოგირცამი ხატი“. ფიცს აძლევს სოფელს, „სოფელს ქახოშელდე“.

(აქ და შემდგომ მე-2-3 გვერდებზე ტექსტები შუა გაყოფილია ხაზებით, ცალ მხარეს სვანურ ენაზეა ტექსტი, მეორე მხარეს იქვე პარალელურად ქართული თარგმანია, ჩვენ მიერ წარმოდგენილ აწყობაში კი გვერდების ნომრები ორმაგად იქნება ქვემოთ მითითებული, რაც გამოაჩენს სვანურ-ქართული ნაწერის ნომრებს).

„გარცამს. ეშხუ, ბოფშარდ ნასხაყრის ზარილ. ნოი სიმინდართე ანეხ, ნოი როგართე, ნოი დედრართე, ერთხმალღი, ხამარ, ღეროლთე ნორთ აფუშდეს, ერა ღე როლთე ეთხმალს ი ხამარს აფუშდ ე, ეჯის მოქცეეხარ აღ ხატი ჯვარ. ბოფშარ იეს აიშდ ანეუჩეხ სიმინდარ ი როგ იარ ანხერის ეჯი ქამამალ აი კუშეხ მინა ქორშართ ი ერვაი მესევილ ხეწელს ქა ხექეხ ლუთიშ მაროლს. ლუთიშ მაროლს არ მახექეხ ჯვინელ მანთიშხ ნსგუმ ხარ, ეჯის მუხცა ხარ აღ ხატი ჯვარ! ალიერდ ამნამ გეჭეს ეჯის მაურალხარ აღ ხატი ი ჯვარ“.

ჩამოუთვლის სადაცა ფიცვი უნდა მიიღონ, პირველი ბავშვებმა ზარალი არ უნდა მიაყენონ არავის. არც სიმინდი ანეხონ, არც ცერცვი მოკრიფონ, არც მუხულო, საქონელი, ღორები ნათესებსა და სათიბებში არ გაუშვან. ვინც ნათესებში და სათიბებში საქონელს და ღორებს გაუშვებს, იმას გაუწერეს ეს ხატი და ჯვარი. ბავშვებმაც ვისიც ანეხონ სიმინდი და მოკრიფონ ცერცვი, იმათ თუ არ გაამხილონ მისმა ოჯახის წევრებმა და მათმა მეზობელმა ვინც ნახონ უთხრან არჩეულ კაცებს არჩეულ კაცებს უარი არ უთხრან, ძველი მანეთის ნახევარზე, იმას გაუწერეს ეს ხატი და ჯვარი! ეს ვინც შეასრულოს, იმას წყალობდეს ეს ხატი და ჯვარი“.

ახლა ყველა ერთად დაიწყებენ სოფლის ერთი კიდიდან მეორემდე ყველის და ფქვილის შეგროვებას, შეკრებენ ამას ყველაფერს ერთი მოსახლისას, ჩააბარებენ სამ ქალს პურებისა და ხაჭაპურების და ჭიმტკერების გამოცხოებას, იყიდიან არაყს, შეგროვილი ფქვილის გაყიდვით, იყიდიან საკლავს, დალოცავენ ილიას სახელზე და დაკლავენ. მოხარშავენ ხორცს, ღვიძლს შეწვამენ, ამ ღვიძლს და ღემზირს დალოცავენ ილიას სახელზე, რომ

კარგი მოსავალი მოიყვანოს ამ წელში. შემდეგ პურებს, რომ დაამზადებენ, პურებზე იქნება სამ-სამი რქიანი გამოსატულება, ამას კიდევ მოხუცებულები შეავედრებენ ამ პურებით ილიას, რომ კარგი ხვაიანი მოსავლიანობა იყოს ამ წელიწადში.

ამის შემდეგ დასხდებიან და დაიწყება ქეიფი. ერთ უფროსს დასვამენ თავში, ის ილოცებს მოსავლისთვის, დღეგრძელობისათვის. ამითი დასრულდება.

მიცვალებულის დასაფლავებისა და მოვლის წესები

უღვალელი, რომ მივედები; ჯერ მთელი ეცერიდან ყველა წავა სამძიმრის სათქმელად. იმ დღესვე შეუდგებიან, ერთიმეორეში ლაპარაკი, როგორ გადაუხადოთ ტირილ – ლაგვანა, შეუდგებიან ბიჭები უღვალელები, გაივლიან მთელ ეცერში, მოიკითხავენ არაყს გასასყიდს, ვის რამდენი აქვს. გაურიგდებიან ფასებში, ძროხაში, ან ხარში, ან ნამუშევარში. დაიწყებენ ახლა პურის წისქვილებში დარიგებას დასაფქვავ, ამ პურს დაფქვამენ, მიიტანენ ჭირისუფლის ოჯახში, ქალებს დაავალებენ გამოცხობას. არაყს თითონ ბიჭები მოუყრიან თავს. დამარხვის წინა დამით, უღვალელები მიუტანებენ **ტოტაშ დიარს**: 40-მდე პურს, 1 ხეჭა არაყს. იმ დამეს უღვალელები მიცვალებულის შესანლობარს დალევენ. თითონ დალევენ და ჭამენ. ამ დღეს ნათესავეებიც იქნებიან იქ შეყრილი და ყველანი ერთად გაუმასპინძლდებიან. მეორე დილას წავლენ საფლავის ამოსათხრელად, ბიჭები 4-5 უღ ალღები, ამოთხრიან საფლავს თითონ. შემდეგ დაჯდება მთელი უღვალი **ჩუინენცლახ** (ისაუბრებენ) მიცვალებულის ოჯახში. მერე უკვე შეიკრიბება ხალხი სხვა კუთხებიდანაც ეცერის სხვა სოფლებიდან.

ნაწ ანუნ-ი უღ ალღებს ლაგვანასათვის მიაქვთ: პური – ორ-ორი კვიდოლი. თუ პური არ ექნება, ამის საღირაღს არაყს მოიტანს.

ეს ნაწ ანუნ-ი ძირით მესხებარარ-ისაა და თუ შემძლია მხოლოდ მაშინ მარტო **ტოტაშ დიარ** მიაქვს. უღვალი არ მუშაობს მანადე სანამ მიცვალებულს დამარხავდნენ, დანარჩენი სოფლები კი მუშაობენ. წყალგამყოფია სოფლის საზღვარი, ამიტომ მუშაობა

მიცვალებულის წყალს აქეთ არ შეიძლებოდა, წყალს იქით შეიძლებოდა, არ შეიძლებოდა ღიმშირის დაკურთხება და დღეობის გადახდა. წყალს გაღმა შეიძლებოდა. მაგრამ ამ შემთხვევაში, როდესაც მდინარე განმსაზღვრელი კი არაა, არამედ სოფელს შუაში ჩაუდის, როგორც, მაგალითად, ლადრერში, სადაც მდინარე კედრ ლა ჩაუდის შუაში, იქ არც წყალს გაღმა და გამოღმა შეიძლებოდა დაკურთხვა და მუშაობა, რადგანაც ერთი სოფელია. ლაგვანაზე ვაჟკაცებს მთელი ეცერიდან დააყენებენ წინ გამწვრივებულად რამდენიმეს 20 კაცამდე შეასრულებენ ტირილს ხელების მოძრაობით თავიდან სახეზე ჩამოსმით, მკვიდრები კი, შვილები და ძმები, მოთქმით ტირიან და ახასიათებენ მიცვალებულს. ამ კაცებს ლაგვანაშ ხად ეწოდება, რომელსაც ყავთ დამწყები უფრო მ ცემელ. ამ ლაგვანაშ ხად-ს არაყს მისცემენ იმის შემდეგ, როდესაც გაათავებენ ტირილს, მერე გავლენ კარში. გარეთ ზარს იტყვიან ისინი, ვინც იცის ზარი. მერე დააყენებენ კიდევ ქალების ლაგვანაშ ხად-ს. ამ ქალებს ეყოლებათ თავისი ერთი მატირალი უფროსი მუჟელ. ქალები გარშემო ერტყმიან დაჩოქილნი მიცვალებულს.

თუ სასაფლაო ახლოსაა, ჯერ დამარხავენ და ხალხს მერე გაუმასპინძლებიან. თუ შორსაა, ჯერ აჭმევენ და მერე დაასაფლავებენ. საფლავზედაც სამარეს შემოურტყმის ლაგვანაშ ხად და შეასრულებენ ტირილს იმავე წესით როგორც სახლში. 9.11 5. ხალხს ეზოში დასვაძენ, თითოს თითო პურს დაუდებენ და ცერცვისაგან და ლობიოსაგან გაკეთებულ საჭმად, დერდილს მოუტანენ, არაყს მიუტანენ ჯამებით. ვინც ფეხზე იდგა და ემსახურებოდა, = მასიპ და ნათესავეები დარჩებიან ყველანი და ეხლა იმათ დააჯენენ და გაუმასპინძლებიან. შორიდან მოსული ნათესავეები იმ დამესაც იქ რჩებიან. მეორე დილას დაუძახებენ მთელ ნენსგა სოფელს და გაუმასპინძლებიან, უფრო სუბუქად ვიდრე პირველ დღეს.

ნესგაშ სოფელ მთლიანად როდესაც იკრიბება ის გროვდება ისკარ-ში ლამარში, როდესაც მარტო ისკარ-ი გროვდება, ისიც ლამარში იკრიბება.

უღვალ-ი ცალკე იკრიბება ჯგრაგ-ის ეზოში. ფხუტრერი – ფხ ტრერ ზაგარ-ში. ჩვაბე ეცერი იკრიბება მთლიანად ლანტალ-ში, ს იფ-ში. როცა მარტო ლანტალი, ისიც სვიფში; ლაშხრერ-საც აქვს თავისი სვიფი – ლაშხრერიშ სუიფ. ცალანარი – ცალანარიშ სუიფში. 11.11 6. უაბე ეცერი მთლიანად იკრიბებოდა ბარში – სუიფში. ბარში – ბარშიშ სუიფში. ს იფის სოფელს არა აქვს შესაკრები. ჭელირი – ჭელირიშ სუიფში. ქურაშ – ქურაშიშ სუიფში. კალაში მთლიანად იკრიბებოდა უაბე კალაშიში, სადმე კალოზე, ერთი ადგილი არ ქონდათ. ჩვაბე კალაშს და გვალდერს არა აქვს შესაკრები ადგილი. ჰებუდ-ი იკრიბება ლაცალდში (სუიფიშ). უსგუირ-ს არა აქვს შესაკრები.

12.11 მთელი ეცერი ძველად იკრიბებოდა ფხოტრერ ზაგარ-ში.

ნენსგაშ სოფლიშ სოფლობ.

ისკარ სოფლიშ სოფლობ.

ჰედურთ ეცრიშ ლუზრობ.

ფხუტურერ ზაგარში ჰქონდათ „სანყერ“. იმას, რომ დაუკრავდა ეკლესიის კაცი, თითო ვაჟკაცი ყველა წაეიდოდა:

ან მტერი დაეცა.

ან მთებზე საქონელი შემოიყვანა და საზღვრები გადალახა.

ან ცეცხლი გაუჩნდებოდა ეცერის რომელიმე მოსახლეს. განმცხადებელი იქნებოდა ის, ვინც პირველი გაიგებდა ან დაინახავდა მომხდარს.

ამორჩევით არა და ისე იყო კარგი კაცები და იმას უჯერებდა ყველა. ხოჩ-ხოჩა მაროლ. ეცერში: ბიმურზა აფრასიძე, გალობენ გურჩიანი, მურზაბეგ გერლიანი, იეზალტ საბანიძე.

ლამარგ მაროლ = ყოჩალი ვაჟკაცები, რომლებიც ეცემოდნენ სხვა თემებს, იტაცებდნენ ქალებს, მოყავდათ ტყვეები, იღებდნენ სახსარს და სხვა.

ხერისტავებ-ს ირჩევდნენ ეცერის საერთო შეყრილობაზე ნენსგაშ სოფლისა, ჩუაბე ეცერისა უაბე

ეცერისათვის და სხვა დანაწილებით მთელ ეცერში 15-მდე ირჩევდნენ ხერისტავეებს მთელს ეცერში.

ისინი თუ გამონახავდნენ ქურდებს, ხერისტავი, როდესაც დაადგენდა ქურდობის ჩამდენს, ამის შემდეგ ისინი **ხოჩ-ხოჩა მარეს** გადასცემდნენ და ეს არჩეული კაცები უკვე გადაწყვეტდნენ რა ღირდა დანაკარგი, მის საფასურს და ზედმეტ გადასახდელს.

ხარი და მეორე ხარიც ამას ქვია **თხუიმი ტაც**.

შტრაფს მამასახლისი აიღებდა.

ხერისტავეები არაფერს არ აიღებდნენ.

შვანემ სუიმრა – მთელი სვანეთის ჯარი, ხევ ბედნიერისა.

ხეობ-ში მონაწილეობას **ლუთიმ მარე** იღებდა.

ხევ ბედნიერი, *ამბობს მთხრობელი*, ბეგრავდა სუიმრა-ს სასარგებლოდ, რადგანაც სუიმრა-ს ჭამა და რჩენა სჭირდებოდა.

1. **ბალს ჟიბა ხევ**. 2. **ბალს ჩუბავიშ ხევ**

ხინის წყალი ჰყოფს **ბალს ჩუბავიშ ხევს** ორად: **ჩუბე ხევ** და **ჟიბე ხევ**

ჩუბე ხევ ფარიშ ხევ, ლახმულაშ ხე, თაუსალიშ ხევ.

ჟიბე ხევ ბენოს ხევ, ცხუმრიშ ხევ, ეცრიშ ხევ.

ბალს ჟიბა ხევსა და ბალს ჩუბავიშ ხევს შორის ზოგჯერ იმართებოდა დავა საძოვრებზე, მთის საზღვრებზე. ასე, მაგალითად, ქვემოურები ამტკიცებდნენ, ბალის გორაც ჩვენიაო, ზედაურებს კი ბუჩის ბოლომდე მიჰქონდათ საზღვარი. ასეთ შემთხვევაში საკითხი წყდება ისე, როგორც ამის არჩეული კაცები გადაწყვეტენ.

საზღვრებს სწევებდა **ხოჩ-ხოჩა მაროლ**, როგორც ერთი, ისე მეორე ხევიდან. 16.11 ეცერ ცხუმარის ხევი ეხლა გაიყო. წინათ ერთად ყოფილა.

ფხოტრერი სუიფი **ფხოტრერი** **სუიფ**

კაცის სიკვდილის დროს შეიკრიბებოდნენ ეცერი და ცხუმარი ძველად ერთად იყო:

ეცრიშ ხევ და **ცხუმრიშ ხევ**

ფხოტრერის სუიფში ან **ლაშხრელში** **ლუთიმ მარე**.

თოთანხენ უშგულთე. ლალვერი უშგულნესგა. უშგულსა და ლალვერს ვეტყოდით. საზღვრის, ადგილის სახელია ლალვერი.

სვიმრა ერქვა თითო მოსახლიდან თითო კაცს უშგულსა და ლალვერს შუა რაც მოსახლე იქნებოდა. სვიმრა შეადგენდა თითო ოჯახიდან თითო კაცს. სვიმრას გამოჰქონდა ყოველგვარი გადაწყვეტილება. სვიმრას შეკრებილობას ერქვა ევობ. ვინც მცოდნე და გამოცდილი პირები იყვნენ, **ქორა მახეშები**, თითო სოფლიდან თითო.

უშგულსა და ლალვერს შუა შეკრებილობა თითო ოჯახიდან თითო კაცს, არის სვიმრა.

სვიმრას შესაკრები ადგილი იცვლებოდა იმის მიხედვით, თუ სად რა საქმე ჰქონდათ გასარჩეველი.

(როგორ უძახოდნენ? ფიცს ხომ არ სდებდნენ?)

ქანცხდი არის სახლის შვილი. მუცეთ აქ მოსულა ფხოტრერს. სუიფში სვიმრას. სვიმრას დადგენილებით უნდა ჩამოეხრნოთ. მერე აქ მოსულა მისი დედის ძმა და უთხოვია სვიმრასათვის, ამას ნუ დასჯით და მე სახსარს მოგცემთ. რა შეგიძლიათ გაიღოთ ამ ადამიანის სისხლში და მაშინ უთქვამს, რომ მე სპილენძით, დახერხავო. და მე კიდევ მახსოვს, როდესაც სპილენძი იყო დახერხილი და მარიობას ღიკანაცზე გარს აუხდა.

ტასლეთან ქანცლარ. სვიმრა როცა სატირაღს ტაბლა, ღამის გასათევედ კი არ ნაწილდებოდა, არამედ მიდიოდა ერთ ოჯახში, რომელსაც არ შეეძლო უარის თქმა მათ მიღებაზე. ეცერში ყოფილა ორი მოსახლე ერთია ტასლეთიანი, მეორე ქანცლიანი. ტასლეთიანი განთქმული ყოფილა თავისი ქონებით, რომელსაც ყოლია 12 ვაჟიშვილი. ქანცლიანი არამდიდარი, ჭკუით ოსტატი, რომელსაც ყოლია 1 ვაჟიშვილი. სვიმრა როცა შეგროვდა ეცერში, პირველ ღამეს ღამის გასათევედ მისულა ტასლეთიანთან, ტასლეთიანს შვილებით გაუსტუმრებია კარგად და პატიოსნად, ხოლო მეორე დღეს სვიმრას უკითხავს მისთვის თუ სად გაეთიათ მეორე ღამე. რადგანაც ტასლეთიანი და ქანცლიანი ერთმანეთის მტრები იყვნენ, ამიტომ ტასლეთიანს უჩვენებია

სვიმრასთვის ქანცლიანის ოჯახი ღამის გასათევად. სვიმრა, რომელიც განერებულა სოფ. ფხოტრერის სასოფლო წყალთან და გაუგზავნიათ ქანცლიანთან სამი კაცი, რომ ეკითხათ ღამის გასათევი ბინა. ქანცლიანს ჰქონია შუა ყანებში პატარა სათიბი, რომელსაც ეძახდნენ „ლაცხატს“, რომლის მოხვნა და გათიბვა არ შეიძლებოდა, სანამდისაც მას გაყვანილი ჰქონია ღობის გზა, იქ ყოლია მას ჯორი იმ სათიბში. რადგანაც ქანცლიანს არ შეეძლო სვიმრასთვის იმ ღამეს ეცა პატივი, ამიტომ მან მოიმიზეზა ავადმყოფობა, დაუსტვენია თავის ჯორისთვის და ამოუყვანია სახლში, შუბლზე გაიკეთა „ხესმანდი“ (თავსაფარი) მარჯვენა მხრიდან ხელი მოაკიდებინა ვაჟიშვილს და მარცხნივ ცოლს, ხელში კიდევ ჯოხი დაუჭერია, უთხოვია სვიმრისათვის, – მე ქონებით მდიდარი ვარ, შემიძლია თქვენი დახვედრა, მაგრამ უბედურება იმაში მდგომარეობს, რომ მე თითონ ავადმყოფი ვარ და თქვენი პატივისმცემელი არავინ მოიპოვება ჩემს ოჯახში. რადგანაც ღამის გათევაზე სვიმრას უარი უთხრა, ამიტომ სვიმრამ სთხოვა ქანცლიანს ღამის გასათევი ბინა სხვაგან ეჩვენებინა განმეორებით. რადგან მტრები იყვნენ, ქანცლიანმა გზა უჩვენა ტასლეთიანთან. ტასლეთიანი, რომელიც მიხვდა, რომ სვიმრა ღამით გასათევედ კიდევ მასთან მოდიოდა, უთხრა თავის ვაჟიშვილებს: რადგანაც აწი ჩვენი ოჯახი განადგურდება, ამიტომაც ჩვენი გეგარიშვილობა დავეტოვოთ საარაკოდ. რაც მათ ქონება ჰქონდათ, ტასლეთიანებს, საქონელი ყველაფერი დაუკლავთ, გამოსაცხობი ყველაფერი გამოუცხვიათ, რომ სვიმრას რაც სუფრაზე ექნებოდა ღამე, დილისთვის კიდევ მეტი დარჩენოდა, რომ სვიმრას დანაკლისი არ შეეცყო და ეს ასეც მოხდა, ხოლო თავისი 12 ვაჟიშვილი მან გაანაწილა: 3 ვაჟიშვილს უნდა მოესპოთ მუავე წყალი, რომელიც მოდიოდა უღვალის ახლოს, ლალცარ-ში, წისქვილის ქვა უნდა ჩაერთყა იმ სვიმრისთვის და აღარ იქნებოდა მუავე. მეორე სამ ვაჟიშვილს უნდა წაეღო ხატი შანრარ, რომელიც იყო ფხოტრერის ეკლესიაში სვანეთის საზღვრის გარეთ. მესამე 3 ძმას დაავალა სოფ.

ფხოტრერში ყოველ თანფიერ-ს მოდიოდა ირემი, რომელიც სტოვებდა ნუკრს იმისათვის, რომ ეს ხალხს ღმერთისთვის შეეწირა, ეს ირემი მოეკლათ. ხოლო მეოთხე სამი ვაჟიშვილი დაეტოვა სახლში სვიმრას პატივის საცემად. ყველა ძმებმა თავ-თავისი მოვალეობა შეასრულეს, ხოლო რომელსაც ხატი მოჰქონდა, მოხედა ზემო სვანეთის თემებში კალასა და იფარს შუა ციხე იდგა ქვაზე წყლის ნაპირზე, იქ ცხოვრობდა ერთი კაცი ჭკუით ოსტატი, გუდმეცარ=გულთმისან, როგორც ქანცლიანი. ეს კაცი ხელად მიმხვდარა, რაში იყო საქმე, კაცს შვილები არ ჰყოლია, და უთხოვია თავისი ცოლისთვის, დღეს რომ აქ კაცი გამოივლის, რამენაირად დაიტოვე შენთან, თითონ კი დაიძალა სახლის ზედა სართულში, – დარბაზში. მართლაც შუა დღეზე გამოიარა ხიდზე გუდით ერთმა კაცმა, ცოლი თვით დახვდა ხიდზე და უთხრა, რომ საჭმელი მოშივდებოდა და დაისვენე გაჭამოთ. კაცი, რომელიც მართლა დაღლილი ყოფილა, გაჰყოლია სახლში. ქალს ბევრი დაუგვიანებია პურის გამოცხოებაში, ჯერ წასულა წყალზე, მერე გვიანობამდე არ გამოუცხვია, მანამდე კი დაღამებულა. კაცს არ უნდოდა დარჩენა არაფრის დიდებით, მაგრამ ქალმა უთხრა, თვალტანადობით არა გიშავს რა, ქმარი არ არის სახლში და დარჩი ამაღამ ჩემთანო. კაცს, რომელსაც მოსწონებია ქალი, მართლაც დარჩენილა. სწორედ როცა ისინი ესე სარეცელში ჩაწვენ, ყოველივე ამას უყურებდა კაცის ქმარი და იმ წუთშივე გაჩნდა სარეცელთან. გაუფანტავს ნაკვერჩხალი. ამრიგად, გაჩენილა სინათლე. უთქვამს ცოლისთვის, – ვინ წევს შენთან? ქალს უთქომ არავინო, მაგრამ ბოლოს კი გამოიმტყდარა, სწორედ ამ დროს ქმარს უთქვამს ამ სტუმრისთვის, რა შეგცდა შენ ჩემ მეუღლესთან? სტუმარს უთქვამს: ბატონო, ამ წუთში დაეწვექით, აღარ მომეშვა ქალი, ღმერთის წინაშე პირწმინდათ ვართო. ქალის ქმარს უთქვამს, რომელი გირჩევნია, თავის მოკვეთა თუ გუდაში თალიკაში ბარგი რომ დავათვალიერო? სტუმარმა იფიქრა, რადგანაც, მე თუ მომკლავს ეს კაცი, მაინც მას დარჩებაო, ამიტომ ნება მისცა გუდის გასხნაზე. ქმარმა როცა გასინჯა გუდა,

იქიდან აიღო ხატი შანრანი და ცოლს უთხრა, მოგზაური ხვალ დილას კარგად გაისტუმრეო, ხოლო ხატი თითონ დაიტოვა.

ხატს ჰქონია ერთი თვისება, რომელ ეკლესიაშიც უნდა ამყოფო, ის თუ ჯაჭვით არ დააბამ, გაფრინდებოდაო როგორც ფრინველი, დაანგრევდა ყველა ხატებს, რომელ ეკლესიაშიც შეეარდებოდა. სწორეთ სუ ფხოტრერიდან ხატის დადების დღიდან, ეცერში დაწყებულა წვიმა, განუწყვეტლივ ერთ თვეს. ეცერის მთის თავზე „ბახი“ ყოფილა უშველებელი ტბა, ერთი თვის წვიმის მერე ეს ტბა ჩამორეცხილა სულ, ეცერზე და ნელა ნელა მოდიოდა, როგორც ზვაფი შუა ეცერში, ხალხი იქით აქეთ გაფანტულა, ზოგი ფხოტრერში ზოგი უღვალში, ხოლო სოფ. ლანცალში ხალხს „დაუდგამს ე. წ. თეთრი ვაცი სამკალ-ს ეძახდნენ, რომელიც ღმერთისათვის შეუწირავთ, იმისთვის, რომ ამ ზვაფს მათ სოფელში არ გაეელო, რის შედეგადაც ზვაფი გაყოფილა ორ ნაწილად, ნაწილს ჩაუეღია სოფელ ლანცალის მარცხენა გვერდით, ხოლო მეორე ნაწილს მარჯვენა მხარეზე. მარცხენა მხარეზე ზვაფია ჩანავალი, ეხლაც ჩანს. ზვაფი, რომელიც ჩასულა მდინარე ენგურში, მოსახლეობის დანალექი მიჰქონდა სამეგრელოში, ხოლო სამეგრელოდან მოდიოდნენ სვანი მოგზაურები, რომლებიც იქ წასული იყვნენ სამეგრელოდან და ბრუნდებოდნენ. მუშა, რომელსაც ერქვა ჯორკელიან, უცვნია თავისი სახლის დირე, რომელზედაც ჩამოკიდებული ყოფილა კავარ და უთქვამს თავისი თანამგზავრებისთვის, რომ ეცერში რაცხა დიდი ამბავი მომხდარაო, რადგან ჩემი სახლი მდინარე ენგურს მოაქვსო. მოგზაურები გაკვირვებულან, კაცო, რომელი შენი სახლის დირე იქნებაო, მაგრამ მას დაურწმუნებია, რომ ეს მართლაც მისი სახლის დირე არისო. სწორეთ, როცა ეცერში მოვიდნენ, ეცერი ნახეს განადგურებული ზვაფით. სწორეთ დიდი ხნის მერე შემდეგ დაიწყო მარტო ეცერში დასახლებულა ხელმეორედ. და ამბავი ტასლეთიანისა მართლაც საარაკოდ დარჩა.

ნიკოლოზ თემუს ძე უნფრიანი, 63 წ.; გოგი უნფრიანი.

სოფ. ფხოტრერი. გიორგი ბესარიონის ძე უნფრიანი 21 წ. საშუალო განათლებით (მუშაობს სატყეოში).

ფხოტრა თარგლეზური. ამ ეკლესიას ირგველიე ჰქონია გალავანი შემორტყმული სიმაღლით 4 მეტრი, ხოლო როცა მოხდა თათართა შემოსევა სვანეთში, მაშინ ისინი ანგრევდნენ სულ ეკლესიებს და მათ ირგველიე შემორტყმულ გალავნებს. როცა მოსულან **ფხოტრა თარგლეზურში**, მაშინ მის გარშემო შემორტყმული გალავანიც დაუნგრევიათ, ამ დროს ყველას თვალი დაბნელებია (ჯარს) და ეკლესია დარჩენილა, თითონ კი ასცდენიან გზას, სვიმ ზაკარის მიმართულებით წასულან. იქ განერებულან. ამ დროს მათ წინააღმდეგ გამოსულა ჯარი სვანეთისა. როცა ვერ ერეოდნენ, იერიშით ვედარ ადიოდნენ გორაზე, რადგანაც თათრის ჯარს ჰქონია კაჟის თოფები – **კირანკო**, ამიტომაც წინ მათ გაუკეთებიათ წიხელისაგან შეკრული კონები **ლენხრი**. ის წინ დაუჭერიათ და ტყვია ვერ ატანდა იმაში, ამრიგად სვანები ზემოთ ასულან ზაგარზე და ამბის მიმტანად. ხანგრძლივი ბრძოლის შემდეგ არცერთი არ დარჩენილა თურქთაგანი. ერთერთი ბრძოლის ეპიზოდის დროს თურქი ხმლით გამოჰკიდებია უმფრიანების უფროსს **ბაბდის**, ამ დროს გურნიანების მუთხემი **ბულდას** აუღია თეთრი ბროლის ქვა და შიგ გულში უსერია თურქისათვის და ამით გადარჩენილა.

ჯვონილ ჰარაკს ეძახიან ასეთ გადმოცემებს. ჰარაკს ახალგაზრდებს უფრო იმ შემთხვევაში გადასცემენ, როდესაც ჭკუას არიგებენ და იმის დასასაბუთებლად, რომ მართლაც ასე უნდა მოიქცეს, **ჰარაკს ეტყვიან**.

ფხოტრერის სათიბები: დარნილაშ = უმფრიანების და ქანცლიანების, ლეშგმარ = უმფრიანების, ქანცლიანების, გურნიანების, ლაფუშანი = უფრიანების, ლაშმალდ = ქანცლიანების, გურნიანების, რობ = გურნიანების, კათხ = უმფრიანების, კურტი = ქანცლიანების, გურნიანების, როკბანარ = უმფრიანების.

ფარის: თხუმიშ = ვიბლიანების, ლემონდარ = ვიბლიანების, კალანების, აფრასიძეების, მიტრას ნამოლი = ვიბლიანების, კურტი = ვიბლიანების.

პერპ ლდაშზე

სუიკში (ამადლებული კონცხი) იკრიბება მთელი ნესგა სოფელ და იქ გადაწყვეტენ, როდის დაიწყონ თიბვა. როდესაც ყანების მკა ადრე მოსალოდნელია, მაშინ თიბვა თითონ პერპოლდაშიდან იწყება; როდესაც მკა გვიან უნდა დაიწყოს, მაშინ ერთ კვირას გადააცდენენ და მანამდე კი უფლება აქვთ იმათ ვისაც ნადი ეს აქვისი, ნადი შეკრიბოს და ისე მოთიბოს სათიბი.

სუიკში შეკრებას სუიკობა ჰქვიათ. სამ-სამი მოსახლე ამ დღეს რიგრიგობით კლავენ ხბოს და არაყს. მხოლოდ ესენი წინასწარ შემოივლიან მთელ სოფელს და შეკრებენ ფქვილს ან მარცვალს და ერთად გააკეთებენ არაყს და ხბოს, საფასურიც იქიდან არის. **სუიკ იშ ქუფს** (დიდ ხაჭაპურს) თითო ოჯახი გამოაცხობს. ერთს დიდს, ერთს პატარას, არა აფუებით, არამედ აუფუებელი ცომისაგან. დანარჩენს ისე პურებს და ამას ყველაფერს ქორამახ შები წაიღებენ სკობაში (პერპოლდაშზე), სადაც ღმერთს შესწირავენ. და შემდეგი სიტყვებით მიმართავენ:

ა) „ხოშა ღერმეთ სი ლანეშდ
ხოლა მაზიგ ნომაგეშ ან დე სოფელთე
აელი დეცეშ ნიშგე ნა ანს,

ნალაშ, აღის ხოლა ჭუილ, ნუ მაგ ეშ ღოხიხერნა.
ამიშ ლიკდალ ხონა გუეი ნაყრი ლადი ქამალურაქვეთ,
ეჯი მაგასგებდ უ ოგჩედა, მაგ გვიშგვე მაშედოვ ლი. ზაიშ
ამ დრო ხონა გვიჟოვ გვარ.“ ა) **თარგმანი.** „დიდო ღმერთო
შენ გვიშველე, ცუდი ჭირი არაფერი არ მოიყვანო ჩვენ
სოფელში, ელიობა დღეს შენ უშველე ჩვენს ნახნავსა და
ნათესს; ამას ცუდი ზიანი არ მიაყენო. ამისი აღებით კარგ
გუნებაზე დაგვაყენე. დღეს რაც ვთქვით, ის ყველაფერი
წინ გაგვიძღვეს. ყველაფერი ჩვენი სასარგებლო იყოს.
გაის ამ დრომდე კარგად ვიყოთ“. სადამომდე იქ სვამენ და
მერე დაიშლებიან. იქ საკლავს, რომ დაკლავენ, იქ
მეხორცე კაცები **მელღვა** ცალკე არიან. ისინი ამ
ხორციდან დაამზადებენ მწვადებს, შამფურზე

ჩამოგებულს სამწვად-ს დაურიგებენ თითოს თითო მოსახ-
ლეს.

სათიბის ნაკვეთი ყველას თავისი აქვს. სამ-სამ
ოჯახს იმიტომ აერთებენ ამ დროს, **სუკვიშ მუზერა**
(შემგროვებელი), რადგანაც გაერთიანებულია ნესგა
სოფელში სამი სოფელი და თითოეულიდან თითო **მუზერა**
იქნება. სიკობაზე აირჩევენ 3 მუზერას, გაისად ვინ უნდა
იყოს და შემდეგ შემდეგი წლისათვის და ასე სხვა.

უშგულაში ლალვერიშ ნენსგა. „ამ ფორმიშ მარე
დემეგ მიწვა უშგულაში ლალვერიშ უშუგა ნენსგა. **ნათიშ**
მარე = რამოდენიმე კარიდან აარჩევს ერთს ან
რამოდენიმეს. **ლუთიშ მარე** = ეს ისეთი კაცია, რომელიც
ყველაფერში უკეთ საქმეს რომ გააკეთებს, ყოველთვის
სხვებზე უკეთესი ხალხია და ასეთი ხალხი აკეთებს
სოფლის ყოველგვარ საქმეს.

სვიმრა ლაშქარი

-მეს იმი =

უშხვერერიშ ლიერთგულნეო ლიმბანილ. ჯარი
დადგებოდა წინ მინდორში მიგირცამი გამოიტანდა
ყველაზე მეტი ძლიერების მქონე ხატს და დააფიცებდა
ჯარს:

„ხეკვესერე მაგ უშხ რერიშ ერთგვილ ლესედ,
უშხვარნარდ ოლდასლტად. ხოლა ამბუ“ ესხეიშენქა
გვას ნდეს უშხ არიშ ბედუი ეჯი ხეკვეს შიშით
ქალოლკუშედ ი ჩე ხეკვეს ელწონად. უშხარ ნომ
ოლდალდატ; ქოლდრინედ ლაშიალთე, ეჩქას დეშთ 39.11
ხეკვეს ნარ ადგენესა =

„უნდა ყველა ერთმანეთის ერთგული ვიყოთ,
ერთმანეთს არავინ უღალატოთ. ცუდი ამბავი ვისგანაც
გვესმოდეს ერთმანეთის შესახებ, ის უნდა ხელად
განვაცხადოთ და უნდა დავინახოთ. ერთმანეთს არ
უღალატოთ, წავალოთ საომრად, მაშინ უკან რავინ არ
უნდა დარჩეს“.

თუ ვინმე უღალატებდა ან ჩამორჩებოდა, იმას
ხელად კლავდნენ.

გვარიშ ლიმბანალ

ერთი გვარის შიგნით მომხდარი ფიცი, რომელსაც ესაჭიროება გამაგრება, რადგანაც გვარი შორს მიდის და რომ ერთი გვარის საქმე დაეცვათ, ამიტომ ამაგრებდნენ ამას ფიცით.

ა) „ამ ხატი ჯვარიშ ყერჯონ
ამიჟილა უშხვარ ნარდ ოლღაღტად
გვიშგვე თემლისგა ხოშა, ხოხ რა
მიგიღმბანე ალიერდ ამ
ჩაკუშეს ეჯი აღ გარცამ
ენა მა ინდ ათციჰ“.

თარგმანი:

ამ ხატისა და ჯვარის მადლობა
ამაზე არავინ ერთმანეთს არ უღალატოთ
ჩვენ თემში დიდმა და პატარამ
მთლიანად ყველა დაფიცებული ვართ
ვინც გატეხოს, იმას ეს ფიცი
იმისი ხელისშემშლელად გადაექცეს“.

ამგარცამიშ ამბა ჟი:

„უშხ რერიშ უჭ დაღთ
ზურაღ ქანარდ ოლწ ილაღ
სგან ჩუ გარიშ ლისგა
ზურაღს ნომ ლიუღანით
შომა ლეწ რი გვერი მარე
ენქას ხეკვეს მაგ
უშხ არ ლეჭ დაღდეთ
იმჟი ხეკ ეს ერე ლუჩმინეთ
უშხ რერიშგვირ ჩიმიშათ
შგვირლი თემლისგა“.

თარგმანი:

„ერთმანეთის დაუკითხავად
ქალი არავინ არ გავათხოვოთ,
შიგნით ერთ გვარში
ქალი არ ვითხოვოთ.
როცა სისხლის აღება იქნება,
მაშინ ყველა
ერთმანეთს შევეკითხოთ
როგორ უნდა მოვიქცეთ.“

ერთმანეთის სირცხვილი ყველასთვის
სირცხვილია თემისათვის“.
ისკარში მომხდარი გვარების დაფიციება იმიტომ მოხდა,
რომ გერლიანები იყვნენ სულ ისკარში და საბანიძეები
მარტო ორი მოსახლე იყო და ამიტომ ვერაინ
წინააღმდეგობას ვერ გასწევდნენ და მარტო იქ მომხდარა.